

de la seva zona pirinenca:³ a Bielsa em confiaven enyorats «antes febas *artikas*, sembrabas centeno ---», a Ceresuela el meu muntanyenc, després de dir un cop *artigas*, es posa a dir *articas* i m'ensenya l'*artika* <de> *Konhêlo* (del comú), a Torla la *del Palomo*; a la vall de Tena, a Sallent l'informant jove ja no sap gaire què vol dir el substantiu, sap prou on són les *Articas del Maestro*, observa que tots els llocs dits *Las Articas* són en «las laderas», per alt, i usa molt el verb *xarticar* (infra); a Aso de Sobremonte *Los Articones* i la *Artica de las Petrosas* (1965-66); i així segueix fins al límit basc, i més enllà (veg. infra).

A l'altre vessant, ja apareix una vegada en la poesia trobadoresca: «ieu lo vei la-jus arar / ab bueus sel' *artiga*» en una pastorela anònima.⁴ Pel *TdF* i Cénac-Moncaut ens consta almenys que té la forma *artijo* en llemosí, *artigo* en el Llgd., *artigau* o *artic* en el Carcí i Gascunya. Els exs. toponímics abunden molt encara fins a la toponímia menor i mitjana en depts. tan a l'Est o al Nord-est com l'Aude i el Cantal (*Dict. Topographiques* de Sabarthès i Amé); i que gascó endins arriba fins al Bearn, consta no sols per les dades que ens aplega còmodament Rohlfs, sinó perquè encara el veiem funcionant viu a la vall d'Ossau en el S. xv: «en la *Artigue* lloose --- allegant que la diite *artigue* here de Pombiee», p. ex. en un doc. del Cartulari B (256), de l'any 1456. De les dades de Longnon (*Les Noms de Lieux de la Fr.*, § 31) resulta que es troba a tots els departaments fins a la línia — tirant cap al NE.— Aude-Aveyron-Cantal-PuyDome-Allier-Vienne-Charente. Del Roine o més enllà ja no hi ha notícies certes, perquè hem d'anar amb compte amb exs. isolats com el poblet d'*Artigues* en el Var, o una muntanya anomenada *Artica* a Còrsega,⁵ que potser són meres homonímies.

Més al Nord del Llemosí hi ha també un hiatus, però és segur que el mot reapareix en el való de les Ardenes i de Lieja, on apareix *artiwe* en el S. xiv,⁶ i avui *arti*, *ártú*, «guéret, terre de labour non ensemeccée»: «'amont en *artiwe* aleir' travail senefie; 'descendre aval *artiwe*' bien senefie» (ms. de Lieja, fi S. xiv). Però més val deixar parlar el mateix mestre Haust: «dans les Archives de Liège, de 1468-75 --- nous trouvons ce mot écrit six fois *arty*, une fois *artil*: 'deux grandes verges qui sont en *arty*', 'ung jornal qui at esteit jeteo en *arty*', etc.; le mot existe encore çà et là, dans nos campagnes ardennaises: *arti* (Villers-Ste.-Gertrude), *ártú* (Wanne, Robertville, Faymonville, cf. *Bull. de la Soc. de Litt. Wall.* I, 544); d'où l'anc. liég. *artuer* 'laboureur' (ib. XIII, 189).⁷

Tenim dret a admetre una base *ARTICA i recordar que el sufix -ICA es troba en mots indubtablement cèltics: Ant. Thomas (*Nouv. Essais*, 166) ens fa memòria de *Aremorica*, **bodica*, **cambica*. Això no resol el problema de l'origen, però sí que l'existència a Bèlgica prova que el mot no és ibèric; encara és més clar que l'esforç de Schuchardt (*ZRPb.* xxiii, 187-9) i d'algun imitador per explicar-lo pel llatí o romànic, s'ha de considerar fracassat: partint d'un verb *EXSARTĪCARE, derivat de EXSARTUM (fr. *essart* 'artiga'), ll. SARIRE

'artigar': però ni aquesta combinació per morfologia regressiva és admissible ni el resultat fonètic d'això podia ser en -igar sinó, com a molt, **exartegar* i **artega*: idea, doncs, a abandonar definitivament, a desgrat d'algun imitador retardat o ignorant.⁸

En canvi l'argumentació de Rohlfs (*ZRPb.* XLVII, 396-7; cf. *ZRPb.* LII, 72; i *BhZRPb.* LXXXI, § 53) per trobar un lligam entre *artiga* i el vocabulari basc és molt digna de tenir-se en compte. Primerament el basc *artikua* 'artiga', que tants citen, no sabem quina antiguitat té, i bascòlegs autoritzats el miren com a romanisme (manca en Azkue). Quant a un femení *artika*, ens quedem en dubte: ¿pertany als elements paleobascos de Navarra, o no? Una partida *Artica* del municipi de Pamplona ja es documenta el 1124, una altra, avui *Huerta* i *Partida de Articarra*, almenys hi consta el 1759 (1.ª *Reun. de Top. Pir.*, p. 59); en el Roncal, en companyia de Mitxelena, vam veure que *artika* havia quedat en una sèrie de noms de lloc, no formats pel castellà-aragonès invasor, sinó de constitució tan òbviament basca com el *Collado de Artikamendia* 'la muntanya de l'artiga' (1971), on el tipus de composició és incompatible amb el romànic de l'aragonès. Tot això no és decisiu: Roncal és fronterer; i si Pamplona forma ja fa segles una illa o península romànica, la seva vella toponímia ho és menys; i menys ho era en el S. XII, però ¿podem saber quan s'hi havia encetat el procés de compenetració basco-romànic? Rohlfs cerca indicis més segurs: en basc *arteaga*, que en unes bandes significa 'artiga' i en altres 'alzinar', i *artegi* 'muntanya vestida d'arbres', són tots dos derivats d'*arte* 'alzina' (cf. ací *ARÇ*); ara bé, el cat. i oc. *garriga* 'landa', derivat de *garric* 'alzinol, coscolla', prova que fàcilment es passa de 'alzinar, carrascal' a 'ermàs' i d'aquí a 'artiga'.

En total les conclusions a què es pot arribar sobre la llengua a què pertany *artiga*, com observà Jud (*Rom.* XLIV, 293; anàlogament Bähr, *ZRPb.* L, 1930, 755, comentant Rohlfs), són limitades: l'iber i el llatí es poden descartar; el celta no tant, però resta ben incert, com sigui que *garriga* i d'altres (també el tipus *QUEJIGO* té -ic- i és exclusivament hispànic, inclouent-hi l'alt-arag.) tenen així mateix sufix -ICA i difícilment es poden agafar amb el cèltic: en tot cas aquell és inseparable d'oc. *garroulho*, cast. *carrasca* i àdhuc bereb. *akarruš*, *qerruš*, calabr. *carrigliu*, per tant la seva arrel no és cèltica (o hi és adventícia: no indoeuropea). L'últim esforç per relligar amb el cèltic, una nota de JHubschmid,⁹ és força especiosa i fins seductor, però no convenç gaire el qui li donin lleure de reflexionar-hi: entra pels ulls la semblança amb el kymri *aredig* 'llaurada, conreu', però qui sàpiga que el sufix -ATIC- és un element de derivació lliure (i de vegades tardà) en les llengües cèltiques insulars, no hi sabrà veure una prova més guadora vers l'existència d'un gal *ARTĪKA 'rompuda, boïc', que en l'a-al. ant. *art* 'terra llaurada': tots dos deriven ben cert de l'indoeuropeu comú AR- 'llaurar' (grec ἀρόω, llatí ARARE, etc.), i fora d'això s'ha acabat; ni fonèticament pot servir-nos una base *ARATĪKA (que aquesta és la